

MUSTAQILLIK YILLARIDA YIRIK SANOAT SOHASIDAGI ISLOHOTLAR

Esanova Nilufar,

Iqtisodiyot va pedagogika universiteti, Qarshi

Email: esanovanilufar@gmail.com

Эсанова Нилуфар,

Университет экономики и педагогики, Карши

Электронная почта: esanovanilufar@gmail.com

Esanova Nilufar,

University of Economics and Pedagogy, Karshi

E-mail: esanovanilufar@gmail.com

Annotatsiya: Qashqadaryo viloyati sanoatini rivojlantirishda kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning ahamiyati katta. Viloyatda sanoat sohasini rag'batlantirish uchun kichik va o'rta korxonalarni tashkil etish va ularni qo'llab-quvvatlash mexanizmlari yaratildi. Mazkur mexanizmlar doirasida tadbirkorlik subyektlariga soliq imtiyozlari, kreditlash imkoniyatlari va infratuzilmani yaxshilashga qaratilgan chora-tadbirlar joriy etildi. Bu esa, o'z navbatida, viloyat iqtisodiyotini diversifikatsiya qilish, yangi ish o'rinlari yaratish va mahalliy mahsulotlar ishlab chiqarishni kengaytirishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: Qashqadaryo sanoati, kichik biznes, xususiy tadbirkorlik, rivojlantirish mexanizmlari, iqtisodiy diversifikatsiya, soliq imtiyozlari, kreditlash, infratuzilma.

Аннотация: Малый бизнес и частное предпринимательство имеют большое значение в развитии промышленности Кашкадарьинской области. В целях стимулирования промышленного сектора в регионе созданы механизмы создания и поддержки малого и среднего предпринимательства. В рамках этих механизмов были введены меры, направленные на улучшение инфраструктуры, налоговые льготы и возможности кредитования субъектов предпринимательства. Это, в свою очередь, служит диверсификации экономики региона, созданию новых рабочих мест и расширению производства местной продукции.

Ключевые слова: Кашкадарьинская промышленность, малый бизнес, частное предпринимательство, механизмы развития, диверсификация экономики, налоговые льготы, кредитование, инфраструктура.

Abstract: Small business and private entrepreneurship are of great importance in the development of industry in the Kashkadarya region. In order to stimulate the industrial sector, mechanisms for the creation and support of small and medium-sized

businesses have been created in the region. Within the framework of these mechanisms, measures were introduced aimed at improving infrastructure, tax incentives and lending opportunities for business entities. This, in turn, serves to diversify the region's economy, create new jobs and expand the production of local products.

Key words: Kashkadarya industry, small business, private entrepreneurship, development mechanisms, economic diversification, tax incentives, lending, infrastructure.

Mustaqillikning dastlabki yillarida sanoat va qishloq xo'jalik mahsulotlari ishlab chiqarish tobora pasayib bordi, xo'jalik yuritish murakkablashib qolgan edi. Buning sababi O'zbekiston iqtisodiy jihatdan qaram bo'lib, korxonalari mustaqil xo'jalik yurita olmasdi, boshqa hududlarda joylashgan zavod, fabrikalardan keltiriladigan asbob-uskuna va butlovchi qismlarga butunlay qaram edi. Sobiq Ittifoq parchalangach, aloqalar uzildi. Natijada ko'pgina korxonalarda mahsulot ishlab chiqarish keskin kamaydi, ayrimlari to'xtab qoldi. Shu boisdan O'zbekistonda iqtisodiy tanglikdan chiqish, makroiqtisodiyotni barqarorlashtirish tadbirlari ko'rildi.

O'zbekistonda makroiqtisodiyotni barqarorlashtirish iqtisodiy islohotlarning ustuvor yo'nalishi, deb belgilandi.

Makroiqtisodiyotni barqarorlashtirish uchun O'zbekiston iqtisodiyotda tarkibiy o'zgarishlar qilish, raqobatbardosh tovarlar ishlab chiqarishga qodir korxonalar qurish va buning uchun zarur sarmoyalar ajratish yo'llaridan bordi. Iqtisodiyotda tarkibiy o'zgarishlar uchun zarur mablag'lar davlat byudjeti va aholi jamg'armalari hisobiga ajratildi. 1997 yilda ta'minotning barcha manbalari hisobiga 270 mlrd. so'm kapital mablag' ajratilgan bo'lsa, 1999 yilda faqat yangi ishlab chiqarish tarmoqlari rivoji uchun 282 mlrd. 300 mln. so'm yoki yalpi sarmoyalarning 56 foizdan ko'prog'i yo'naltirildi. Iqtisodiyotga aholi sarmoyalari jalb qilish o'sib bordi. 1995-1998 yillarda ishlab chiqarish sohasiga sarflangan umumiy sarmoyalar hajmida aholi sarmoyalari ulushi 10 foizdan 30 foizga o'sdi.

Xalq xo'jaligi tarkibini qayta qurish maqsadida chet el sarmoyasini jalb qilish choralari ko'rildi. «CHet el investitsiyalari to'g'risida», «Xorijiy investorlar va investitsiyalarga kafolat berish to'g'risida» qonunlar qabul qilindi. Chet el sarmoyasini O'zbekiston iqtisodiyotiga jalb qilish bevosita investitsiyalar tarzida, davlat qarzlari, xalqaro moliya va iqtisodiy tashkilotlar, qarz beruvchi mamlakatlarning investitsiya yoki moliyaviy kredit resurslari shaklida amalga oshirilmoqda.

Iqtisodiyotga kiritilayotgan xorijiy sarmoyalar salmog'i yildan yilga o'sib bormoqda. 1992-1999 yillarda iqtisodiyotga 9,6 mlrd. AQSh dollari hajmida chet el sarmoyalari kiritildi. 1999 yilning o'zida iqtisodiyotning ustuvor tarmoqlari 1 mlrd.

324 mln. AQSh dollari miqdorida chet el sarmoyalari o'zlashtirildi.¹ 2001 yilda esa bu ko'rsatkich 1,6 mlrd. AQSh dollarini tashkil etdi. Xorijiy sarmoyalar ishtirokida faoliyat ko'rsatayotgan korxonalar soni 1998 yilda 1701, 2000 yilda esa 1795 taga yetdi. Qo'shma korxonalarning ish va xizmat hajmi 2000 yilda 386,7 mlrd. so'mni tashkil etdi yoki 1998 yilgi ko'rsatkichdan 2,2 barovar ko'paydi.

Mustaqillik yillarida iqtisodiyotning hayotiy muhim tarmoqlari rivojlantirildi, yangi sanoat tarmoqlari bunyod etildi. Bunga mamlakatning yoqilgi mustaqilligiga erishishi yoqqol misoldir. 90-yillarning boshlarida chetdan 6 million tonnaga yaqin neft mahsulotlari keltirilar, 600 ming tonna paxta tolasi Rossiya va boshqa mamlakatlarga neft mahsulotlari uchun berilardi. Shu boisdan mamlakatimizda neft mustaqilligi uchun kurash boshlandi, buning zamini-2 trillion kubmetrga yaqin gaz zahiralari, 160 dan ortiq neft koni bor edi. Yiliga 2,5 mlrd. kub metr gaz haydash quvvatiga ega bo'lgan Ko'kdumaloq kompressor stantsiyasi, Buxoro neftni qayta ishlash zavodi barpo etildi. 1996 yilga kelib chetdan neft mahsulotlarini sotib olish to'xtadi, neft mustaqilligiga erishildi. 1991 yilda 2,9 mln. tonna neft (gaz kondensati bilan birgalikda) mahsulotlari ishlab chiqarilgan bo'lsa, 2000 yilda bu ko'rsatkich 7,5 mln. tonnadan oshdi. Shu davrda tabiiy gaz ishlab chiqarish 41,8 mlrd. kub metr dan 56,4 mlrd. kub metrga o'sdi. O'zbekiston yoqilgi mustaqilligiga erishdi.

Mustaqillik yillarida mashinasozlik sanoati jadal rivojlandi. 1994 yilda barpo etilgan O'zbekiston-Isroil «O'zIz mash» qo'shma korxonasida paxta terish mashinalarining gorizontal shpindelli yangi xili yaratildi. Bu agregat jahon mashinasozligining eng yangi yutug'idir, deb e'tirof etildi.

1992 yilda Janubiy Koreya bilan hamkorlikda O'zbekistonda avtomobil ishlab chiqaruvchi korxona barpo etishga kelishib olindi. 1993-1996 yillarda Asaka shahrida «O'zDEU avto» zavodi barpo etildi va Damas, Tiko, Neksiya rusumli avtomobillar ishlab chiqarish yo'lga qo'yildi. 1996 yilda 25,3 ming, 1997 yilda 64,9 ming, 1998 yilda 54,4 ming, 1999 yilda 58,4 ming, 2000 yilda 31,3 ming dona yengil avtomobil ishlab chiqarildi. «O'zDEU» zavodida 1999 yil oktyabr oyidan boshlab «Neksiya-2», «Matiz» rusumli avtomobillar ishlab chiqarishni yo'lga qo'yishga kirishildi. 2001 yil avgustda «Matiz» rusumli foydalanishga eng qulay avtomobillar ishlab chiqarila boshlandi. O'zbekiston dunyoda avtomobil ishlab chiqaruvchi 28-mamlakatga aylandi. Samarqandda avtobus va yuk mashinalari ishlab chiqarishga ixtisoslashgan «Sam Koch avto» zavodi qurildi. 2000 yilda «Sam Koch avto» zavodi 483 dona avtobuslar ishlab chiqardi. Respublikamizda avtomobillarga butlovchi qismlar ishlab chiqaruvchi o'nlab yangi korxonalar bunyod etildi. Hozirgi paytda «O'zDEU» zavodi uchun zarur bo'lgan butlovchi qismlarning 20 foizi O'zbekistonda ishlab chiqarilmoqda. Avtomobilsozlik sanoatida 14 mingga yaqin ishchi va xizmatchi mehnat qilmoqda.

¹ Xalq so'zi, 2000 yil 15 fevral.

Mashinasozlik sanoatining yirik korxonalari-Toshkent traktor zavodi, O'zbekiston qishloq xo'jaligi mashinasozligi, Toshkent va Chirchiq qishloq xo'jaligi mashinasozligi, Toshkent agregat zavodi va boshqa korxonalar mustaqillikning dastlabki yillarida uchragan qiyinchiliklarni yengib o'tdi. Birgina Toshkent traktor zavodi 2000 yilda 954 ta, 2001 yilda 1002 ta traktor ishlab chiqardi.

1995 yil oktyabr oyida O'zbekiston bilan AO'Sh ning «ABB Lummus Global» kompaniyasi o'rtasida Sho'rton gaz-kimyo majmuasini qurish bo'yicha hamkorlik yo'lga qo'yildi. O'urilish ishlari 1997-2001 yillarda amalga oshirildi, majmua qurilishida 1mlrd. AO'Sh dollari hajmida sarmoya o'zlashtirildi. 2001 yil dekabrda Sho'rton gaz-kimyo majmuasi ishga tushirildi. Majmua yiliga 125 ming tonna polietilen, 137 ming tonna suyultirilgan gaz va 126 ming tonna gaz kondensati ishlab chiqarish quvvatiga ega.

Yengil va to'qimachilik sanoati tez sur'atlar bilan rivojlanib bormoqda. Paxtani qayta ishlovchi «O'abul-O'zbekKO», «Kosonsoy-Tekmen», «Papfen», «Asnam tekstil», «Karakulteks», «Chinoz to'qimachi», «Kabul-Farg'ona», «Oq saroy to'qimachi» qo'shma korxonlari qurilib ishga tushirildi. Bu tarmoqda xalq ist'emoli mollari ishlab chiqarish kengaydi, minglab yangi ish o'rinlari yaratildi. Agar 1991 yili respublikamizda paxta ishlash 12 foizni tashkil etgan bo'lsa, 2001 yilda bu ko'rsatkich 24 foizga yetdi. Kalava, ip, paxta va shoyi gazlamalarini eksport qilish hajmlari ancha oshdi.

Mustaqillik yillarida «Zaravshon-Nyumont» korxonasi, O'izilqum fosforit kombinati, O'ung'irod soda zavodi, O'uvassoy kvarts zavodi, Yangiyo'l va Andijon spirt zavodlari, Toshloq ip yigiruv fabrikasi va boshqa ko'plab korxonalar bunyod etildi.

O'ishloq xo'jaligida ishlab chiqarish tarkibini takomillashtirishga e'tibor berildi. Xo'jaliklar qanday ekin ekish sohasida mustaqil bo'ldilar. Respublikada don mustaqilligiga erishish, shakar va boshqa oziq-ovqat mahsulotlari tayyorlashni tiklash yo'li izchillik bilan amalga oshirildi. Paxta ekiladigan maydonlar tegishli suratda qisqartirilib, donli ekinlar maydoni kengaytirildi. Umumiy ekin maydonlarida donli ekinlar salmog'i 1991 yilda 18,8 foizni tashkil etgan bo'lsa, 2000 yilda 42 foizga o'sdi.

Respublikamizda don mustaqilligiga erishish, shakar va boshqa oziq-ovqat mahsulotlari tayyorlash yo'li izchillik amalga oshirilmoqda. Agar 1990 yilda mamlakatimizda 2 mln. tonna g'alla olingan bo'lsa, 2000 yilda 4 mln. tonna g'alla yetishtirildi. 1990 yilda 554 ming tonna bug'doy yetishtirilgan bo'lsa, 2000 yilda 3,6 mln. tonnaga yaqin buqdoy olindi. O'zbekiston don mustaqilligiga erishdi.

Andijon paxtakorlari tashabbusi bilan chigitni plyonka ostiga ekish texnologiyasi joriy etildi. Bu usul paxtadan sifatli va yuqori hosil yetishtirish imkonini yaratdi.

Iqtisodiyot tarkibidagi tub o'zgarishlar, yangi korxonlarning bunyod etilishi sanoat mahsulotlari ishlab chiqarish sohasida samarali natijalar berdi. 1994-2000 yillarda iqtisodga jalb etilgan sarmoyalar 24,4 mlrd. AO'Sh dollarini tashkil etdi. Mustaqillik yillarida 1713 korxona va boshqa ishlab chiqarish muassasalari qurildi, mahsulotning 8,5 mingdan ortiq yangi turlarini ishlab chiqarish o'zlashtirildi. 1990 yilda Respublika bo'yicha ishlab chiqarilgan sanoat mahsulotlari hajmini 100 foiz deb olsak, undan keyingi yillarda kamayib, 1992 yilda 94,7 foizga, 1993 yilda 98,1 foizga tushgan edi. 1995 yilga kelib makroiqtisodiyotda barqarorlikka erishildi va 1996 yildan boshlab barqaror o'sish ta'minlanmoqda. 1997 yilda sanoat mahsulotlari ishlab chiqarish 1996 yilga nisbatan 106,5 foizga, 1998 yilda 1997 yilga nisbatan 105,8 foizga, 1999 yilda 1998 yilga nisbatan 106,1 foizga, 2000 yilda 1999 yilga nisbatan 106,4 foizga, 2001 yilda 2000 yilga nisbatan 108,1 foizga o'sdi. Un va un mahsulotlari, kiyim-kechak, poyabzal, shakar va qand mahsulotlari ishlab chiqarish sezilarli darajada ko'paydi, iste'mol buyumlari importi kamaydi. Istiqlolning dastlabki yillarida respublikamiz importida oziq-ovqat mahsulotlarining ulushi 73,8 foizni tashkil etgan bo'lsa, 1998 yilda bu ko'rsatkich 15,6 foizga tushdi. Rangli metallar, kalava ip, avtomobillar, kimyoviy shtapel tola, paxta, oltin eksporti o'sib bormoqda. 1998 yilda tashqi savdo oboroti qariyb 9 mlrd. AO'Sh dollarini tashkil etdi. O'zbekistonda yuritilgan mustaqil samarali iqtisodiy siyosat yalpi ichki mahsulotning o'sishini ta'minladi. Yalpi ichki mahsulot ishlab chiqarish 1991-1995 yillarda pasayib bordi, 1996 yildan boshlab o'sish boshlandi. Oldingi yilga nisbatan 1996 yilda YaIM 101,7 foizga, 1997 yilda 105,2 foizga, 1998 yilda 104,4 foizga, 1999 yilda 104,4 foizga, 2000 yilda 104 foizga, 2001 yilda 104,5 foizga o'sdi.

2001 yilda birinchi bor Yalpi ichki mahsulotning 1991 yilga nisbatan 103 foiz o'sishiga erishildi. MDH davlatlari orasida birinchi bo'lib O'zbekiston iqtisodiy barqarorlikka erishgan, iqtisodiy ko'rsatkichlar izchil o'sib borayotgan mamlakatdir.

Shahar va qishloqlarimizning qiyofasi o'zgarib, aholi turmush saviyasi o'sib bormoqda. Yirik inshootlar, korxonlarning bunyod etilishi, iqtisodiyotdagi tarkibiy o'zgarishlar, izchil o'sish sur'atlari odamlarning moddiy va ijtimoiy hayotini, farovonligini yildan yilga yaxshilanishiga zamin bo'lmoqda. Aholini tabiiy gaz, ichimlik suvi bilan ta'minlash darajasi salmoqli darajada o'sdi. Birgina 1999 yilda 4,5 ming km gaz tarmog'i-shundan 4,3 ming kilometri qishloq joylarida, 2 ming km.dan ziyod ichimlik suv tarmog'i - shundan 1,9 ming kilometri qishloq joylarida ishga tushirildi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Elboyeva, S. B. (2022). YOSHLARDA YUKSAK MA'NAVIYATNI SHAKLLANTIRISHNING DOLZARBLIGI. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(1), 576-581.

2. Elboyeva, S. B. (2022). МИЛЛАТЛАРАРО ҲАМЖИҲАТЛИК–ХАЛҚИМИЗ ТИНЧЛИГИ ВА ФАРОВОНЛИГИНИНГ МУҲИМ ОМИЛИДИР. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(5-2), 377-385.
3. Kuziyevich, E. U. (2024). GUZOR FORT IN THE PERIOD OF BUKHARA EMIRATE. *European Science Methodical Journal*, 2(5), 192-198.
4. Ergashev, U. K. (2024). SOCIO-POLITICAL PROCESSES IN GUZOR PROVINCE. *Web of Discoveries: Journal of Analysis and Inventions*, 2(5), 157-162.
5. Элбоева, Ш. Б. (2020). Изменения в культурной жизни Узбекистана и духовном наследии. *Вестник науки и образования*, (13-3 (91)), 26-28.
6. Kuziyevich, E. U. (2023). SETTLEMENTS ASSOCIATED WITH THE “BATOSH” SEED IN THE GUZOR STATION OF THE EMIRATE OF BUKHARA IN THE LATE 19TH–EARLY 20TH CENTURIES. *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal*, 11(7), 116-119.
7. Ergashev, U. Q. (2024). IMPORTANT INFORMATION ABOUT THE HISTORY OF THE GUZOR KINGDOM OF THE BUKHARA EMIRATE (BASED ON THE EXAMPLE OF GULSHANI'S BOOK “THE HISTORY OF HUMOYUN”). *Western European Journal of Historical Events and Social Science*, 2(10), 74-79.
8. Ergashev, U. Q. (2024). INFORMATION ABOUT THE VILLAGES OF THE INHABITANTS OF THE GUZOR STATION OF THE EMIRATE OF BUKHARA BY AMLOK (late 19th–early 20th centuries). *Web of Teachers: Inderscience Research*, 2(10), 265-270.
9. Asadova, R. B. (2024). О ‘ЗБЕКИСТОН ВА ХИНДИСТОН МУНОСАБАТЛАРИ: ТА’ЛИМ ВА МАДАНИЯТ СОҲАСИДАГИ АМАЛИЙ ҲАМКОРЛИК. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 56(2), 26-32.
10. АСАДОВА, Р. (2024). ИСТОРИЧЕСКАЯ РЕТРОСПЕКТИВА ОТНОШЕНИЙ МЕЖДУ НАРОДАМИ УЗБЕКИСТАНА И ИНДИИ. *News of UzMU journal*, 1(1.2. 1), 7-10.
11. Асадова, Р. Б. (2021). ИСТОРИЯ СОТРУДНИЧЕСТВА УЗБЕКИСТАНА И ИНДИИ ЗА ГОДЫ НЕЗАВИСИМОСТИ. *Gospodarka i Innowacje.*, 18, 43-47.
12. Асадова, Р. (2024). О ‘zbekiston va Hindiston o ‘rtasida savdo va ilmiy-texnik hamkorlik. *Общество и инновации*, 5(5), 227-231.
13. Esanova, N. P. (2024). MAIN FACTORS OF TEXTILE INDUSTRY DEVELOPMENT IN UZBEKISTAN (1991-2021 Years). *Web of Technology: Multidimensional Research Journal*, 2(9), 5-13.

14. Esanova, N. (2024). QASHQADARYO SANOATINI RIVOJLANTIRISHDA KICHIK BIZNES VA XUSUSIY TADBIRKORLIK MEXANIZMINING YARATILISHI. *Interpretation and researches*.
15. Pulatovna, E. N. (2024). UZBEKISTAN'S PLACE IN INTERSTATE INDUSTRY AND TRADE EXHIBITIONS (1991-2021 YEARS). *International journal of artificial intelligence*, 4(07), 342-343.
16. Sherozovich, M. B., & Shuhratovna, M. N. (2024). THE EMERGENCE OF THE GAS-SULFUR INDUSTRY IN UZBEKISTAN AND ITS DEVELOPMENT HISTORY (IN THE EXAMPLE OF KASHKADARYA REGION). *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 39(5), 217-220.
17. Маматкулов, Б. (2024). Qashqadaryo va Surxondaryo viloyatlarida yengil sanoat tarmoqlarining rivojlanishi, kadrlar tarkibini shakllantirish jarayonlari (1925-1950-yu). *Общество и инновации*, 5(5), 211-218.
18. Mamatqulov, B. S. (2024). O 'ZBEKISTON JANUBIY VILOYATLARIDA SANOAT TARMOQLARINING RIVOJLANISHI: TARIXIY TAHLIL VA OQIBATLAR (XX-ASRNING 30-40 y.). *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 56(2), 33-39.
19. Jumayeva, S. S. (2024). MA'NAVIY TARBIYA JARAYONIDA ALLOMALAR MEROSINING TUTGAN O'RNI. *GOLDEN BRAIN*, 2(20), 64-69.
20. Suyunovna, J. S. (2023). THE IMPORTANCE OF GENDER EQUALITY IN THE EDUCATION OF CHILDREN IN THE FAMILY. *INTERNATIONAL JOURNAL OF RECENTLY SCIENTIFIC RESEARCHER'S THEORY*, 1(9), 114-117.
21. Suyunovna, J. S. (2021). MA'NAVIY YUKSALISH YO'LIDAGI TAHDIDLAR VA ULARNI BARTARAF ETISH YO'LLARI. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 1(3), 186-194.
22. Esanova, N. P. (2024). MAIN FACTORS OF TEXTILE INDUSTRY DEVELOPMENT IN UZBEKISTAN (1991-2021 Years). *Web of Technology: Multidimensional Research Journal*, 2(9), 5-13.
23. Esanova, N. (2024). QASHQADARYO SANOATINI RIVOJLANTIRISHDA KICHIK BIZNES VA XUSUSIY TADBIRKORLIK MEXANIZMINING YARATILISHI. *Interpretation and researches*.